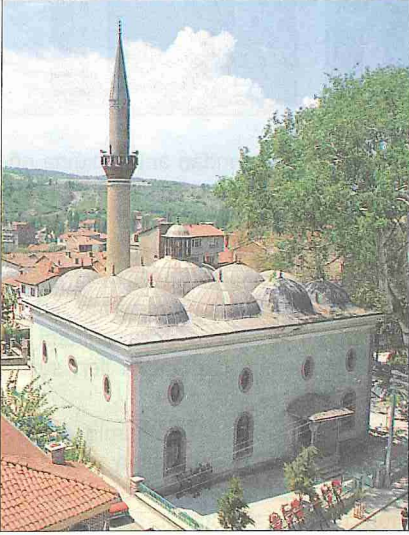

ÇELEBİ SULTAN MEHMED CAMİİ

Çelebi Sultan Mehmed Camii ve içinden bir görünüş - Söğüt / Bilecik

neri yerleştirilmiştir. Kademeli ve sekizgen kesitli yüksek kaidelere basan sekiz köşeli sütunların tepelerinde, üzen-gi taşlarıyla sona eren kare kesitli, sade işlemeli başlıklar yer almaktadır. Ahşap kadınlar mahfeli basit görünümlüdür.

İç mekân oldukça ferahdır; yan duvarlar, kemerler, kubbe göbeği ve eteğinde pandantifler, mihrap ile pencere çevreleri ve alınlıklarında kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Sadece dekoratif yönden göze hoş gelen ve mimari elemanların kitlesel baskısını hafifleten bu Türk baroğu süslemeler sanat değeri taşımamaktadır. Somaki taşından bir bordür içine alınmış olan mihrap basit bir niş halindedir ve çevresiyle birlikte yoğun biçimde kalem işleriyle süslenmiştir. Aynalık ve korkulukları ajurlarla ve bitkisel motiflerle süslenmiş olan ahşap minberin kapısı yine barok tarzda rûmiller ve palmet dalları ile taçlandırılmış, köşk kısmının üzeri de aynı tarzda taçlandırılarak sivri bir külâhla örtülmüştür.

Caminin batı cephesine bitişik durumda olan tek şerefeli tuğla minarenin orijinal kaidesi sekizgen kesitli ve yüksek kürsülüdür; iki sıra tuğla, bir sıra kesme taş ile örülmüş, Türk üçgenleriyle pahlanan pabuç kısmından silindirik gövdeye bir bilezikle geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Hakkı Konyalı, *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*, İstanbul 1959, s. 10; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 195-196, rs. 329-330; *Türkiye'de Vakıf Âbideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 88-90; Tayyar Akkayan — Mehmet H. Aydın, *Ertuğrul Gazi'den Bugüne Söğüt*, İstanbul 1983, s. 62; TA, XXIX, 351.

ENİS KARAKAYA

ÇELEBİ SULTAN MEHMED CAMİİ ve MEDRESESİ

(bk. MEHMED I CAMİİ ve MEDRESESİ).

ÇELEBİOĞLU, Âmil

(1934-1990)

Eski Türk edebiyatı üzerindeki araştırmalarıyla tanınan ilim adamı.

20 Nisan 1934 tarihinde Karaman'da doğdu. Babası Ali Rıza Bey, annesi Fevziye Hanım'dır. Baba tarafından soyu Mevlânâ'ya ulaşır. Dedesi Ebûbekir Çelebi (Zükür Çelebi) son Karaman Mevlevî-hânesi şeyhidir.

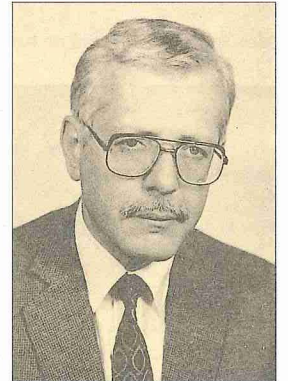
Yedi yaşında ailesiyle birlikte İstanbul'a gitti. Salacak İlkokulu, Paşakapısı Ortaokulu ve İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi (1955). İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu. Hiç tanımadığı Ali Nihat Tarlan'ın bir dersini dinledikten sonra buradan kaydını alarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. Sanat Tarihi Bölümü'ne de devam ederek fakülteden mezun oldu (1961). Askerlik görevinden (1962-1964) sonra Konya Erkek Lisesi (1964-1965) ve Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde (1965) öğretmen olarak görev yaptı. Daha sonra mezun olduğu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne asistan oldu (1966). Erzurum Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak bulundu (1971-1977).

Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi adlı teziyle doktor (1971), *Sultan II. Murad Devri Mesnevileri* adlı çalışmasıyla da doçent unvanını aldı (1977). Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdarî

Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yaptı (1977-1982). Profesörlüğe yükseldikten sonra Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi dekanlığına getirildi (1982). Süresi dolmadan kendi isteğiyle dekanlıktan ayrıldı (1983) ve Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etti. Hac farızasını yerine getirmek üzere gittiği Mekke'de "Tünel Faciası" diye anılan kazada vefat etti (2 Temmuz 1990).

Âmil Çelebioğlu eski Türk edebiyatı yanında dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve Türk halk edebiyatı ile de yakından ilgilenmiştir. Bu alandaki çalışmalarını edebiyat tarihi, metin neşri, metin şerhi ve edebî türler konusunda yoğunlaştırmıştır. Çalışmalarının en karakteristik yönü, halk ve divan edebiyatlarının ortak noktalarına dikkat çekerek bu ikisinin birbirine zıt edebiyatlar olmadığını ortaya koymasıdır. *Ramazannâme*, *Türk Bilmece Hazinesi*, *Türk Ninniler Hazinesi* gibi kitapları ve "Karacaoğlu'da Dîvan Şiiri Hususiyetleri" (TFAr. [1984], s. 17-30), "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mânileri" (TK, sy. 270 [Ekim 1985], s. 29-31), "Mânilerle Divan Şiirinde Ortak Hususiyetler" (*Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, Konya 1985, II, 172-184), "Ninnilerimiz" (*Erdem*, III/7 [Ankara 1987], s. 211-237) gibi makaleleri bu konudaki önemli çalışmalarıdır.

Çelebioğlu kongrelere sunduğu tebliğlerde çoğu daha önce hiç duyulmamış orijinal konuları ele almıştır. "Çocuk Dili (Lisân-ı Sıbyân) İle Yazılmış Şiirler" (*II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, II, 95-102), "Kekeme Dili (Lisân-ı Pepegî) ile Şiirler" (TFAr., sy. 2 [1985], s. 17-30), "Kültür ve Edebiyatımızda Şifre Alfabeleri" (*Tarih Boyunca Pa-*

Âmil Çelebioğlu

leografya ve Diplomatik Semineri, İstanbul 1988, s. 19-33, 239-253), "Türk Edebiyatında Elifnâmeler" gibi tebliğlerle Türk edebiyatının ne kadar zengin ve bâkir bir çalışma alanı olduğunu göstermek istemiştir.

Makalelerinin bazıları kitap olacak hacim ve mahiyettedir: "Süleyman Nahîfi ve Fazîlet-i Savm (Zuhrü'l-Âhire) Adlı Eseri" (*Diyanet Dergisi*, sy. 112-113 [Eylül-Ekim 1971], s. 342-350), "Yazıcı Salih ve Şemsiyye'si" (*İslâmî İlimler Dergisi*, sy. 1 [Erzurum 1976], s. 171-218), "Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddin - zâde Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri" (*Araştırma Dergisi*, sy. 11/2 [Erzurum 1979], s. 305-347), "Türk Edebiyatında Yaşnâmeler" (*Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 1 [İstanbul 1985], s. 151-286), "Turkish Literature of the Period of Sultan Süleyman the Magnificent" (*The Ottoman Empire in the Reign of Süleyman the Magnificent*, İstanbul 1988, II, 61-163).

Kitap halinde yayımlanmış eserleri şunlardır: *Mesnevî-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfi Tercümesi* (I-III, İstanbul 1967-1972); *Ramazannâme* (inceleme - derleme, İstanbul 1973); *Muhammediye* (notlar ve açıklamalarla, I-IV, İstanbul 1974); *Türk Bilmececeler Hazinesi* (Y. Ziya Öksüz ile birlikte, inceleme - derleme, İstanbul 1979); *Türk Ninniler Hazinesi* (inceleme - derleme, İstanbul 1982); *Erzurumlu İbrahim Hakkı* (Ankara 1988); *Ali Nihad Tarlan* (Ankara 1989).

Âmil Çelebioğlu'nun Hayranî mahlasıyla aruz ve hece vezninde yazdığı şiirlerinin pek azı yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdulkirim Abdulkadiroğlu, "Millî Kültür Bir Hayranını Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nu Kaybettik", *MK*, sy. 76 (1990), s. 99-105; a.m.f., "Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun Hâtırasına", *Türk Edebiyatı*, sy. 203, Eylül 1990, s. 18-19; Mustafa Ruhi Şirin, "Âmil Çelebioğlu ile «Ninnî Edebiyatı» Üzerine", *Türk Edebiyatı*, sy. 205, Kasım 1990, s. 28-31; Cemal Kurnaz, "Hocam Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun Ardından", *TY*, sy. 36 (1990), s. 47-58; Nihat Öztoprak, "Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'na Göre Halk Edebiyatı ile Divan Edebiyatının Ortak Hususiyetleri", *Türk Edebiyatı*, sy. 213, Temmuz 1991, s. 17-20; *TDEA*, II, 127-128.

CEMAL KURNAZ

ÇELEBİZÂDE ÂSİM EFENDİ

(bk. ÂSİM EFENDİ, Çelebizâde).

ÇELTİK

Kabuğu ayıklanmamış pirince
(oryza sativa)
ve bitkisine verilen ad.

Buğdaygiller familyasından olan çeltik bitkisi, buğday ve mısır gibi besleyici değeri yüksek tahıllar arasında yer alır ve özellikle Doğu Asya'da geniş ölçüde ziraatı yapılır. Dünya çeltik üretiminde ilk sırayı Çin, Hindistan, Bengladeş, Endonezya, Çin Hindi ülkeleri, Brezilya ve Amerika Birleşik Devletleri alır.

Bitkinin salkımlarında birbiri üzerine binmiş bir görüntü arzeden iki kavuzla örtülü taneleri bulunur ve buna çeltik adı verilir. Çeltik taneleri uzun veya yuvarlak, beyaz veya sarımtırak bir renge sahiptir. Suda yetiştirilen tek tahıl bitkisi olup gelişmesini su içinde tamamlar. Hasat yapıldıktan sonra demetleri kurutulur ve kuruyan başaklarından taneleri kolayca ayrılır. Taneler çeltik fabrikalarında işlenir, kalburdan geçirilerek kabukları çıkarılır, böylece ortaya çıkan beyaz tanelere pirinç denir.

Çeltik tarımının ilk olarak milâttan önce 3000 yıllarında Hindistan'da başladığı kabul edilmektedir. Daha sonra Uzakdoğu ve Ön Asya'ya ulaşmıştır. Milâttan önce 285'te pirinç ziraatının Irak, Suriye ve Horasan bölgelerinde yaygın şekilde yapıldığı tesbit edilmiştir. Ancak Sâsânîler çağı İran'ında pirinç yok denecek kadar azdı. İran'da Hazar denizi kıyılarındaki Irak ve Mısır'da ise rutubetli bölgelerde yetiştirilmekteydi. Eski Yunan'da tanınmakla birlikte Avrupa'ya asıl girişi Ortaçağ'da oldu; X. yüzyılda Araplar tarafından İspanya'ya götürüldü. Çeltik ziraatının Anadolu'da ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte Zamanlar'ın Anadolu'ya girişiyle Asya karakterli bu bitkinin ekiminin yaygınlaştığı söylenebilir. Zira Orta Asya'da Çin'e yakın yerlerdeki ekime müsait bölgelerde Türkler'in pirinç ziraatı ile uğraştıkları bilinmektedir. Çin kaynaklarının incelenmesi sonucu, milâttan önce II. yüzyılda Batı Türkistan'da Fergana bölgesinde çeltik ziraatının yapıldığı tesbit edilmiştir. Kâşgarlı Mahmud'a göre Türkler çeltiğe veya pirince tuturkan diyorlardı. Türkler'in Anadolu'ya gelip çeltik ziraatını yaygınlaştırdıkları sırada tuturkan kelimesi yerini Farsça veya Sanskritçe asıllı olduğu ileri sürülen birinç kelimesine bıraktı. Hatta aynı kültürden etkilenen Mısırlı Kıpçak ağzında, XIV. yüzyılda brinç, bi-

rinç kelimesi tuturkan ile eş anlamda kullanıldı. Anadolu'da ekimi yapılan pirinçlerin İran ve Doğu menşeli oluşları da gerek isim gerekse yayılma yönü bakımından dikkate değer ipuçları verir. Avrupa'da İspanya dışında pek bilinmeyen çeltik Ortaçağ'daki karşılıklı münasebetler sonucu geniş ölçüde tanındı. Bilhassa Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde ihraç malları arasında önemli bir yer işgal etti.

Osmanlılar zamanında, kabuğu ayıklanmamış hali çeltik, kabuğu soyulmuş beyaz tanesi pirinç veya Farsça erz, sâfî erz, ak pirinç adlarıyla anılan bu bitkinin ziraatına büyük önem verilerek devlet tarafından teşvik edildi. Yeni fethedilen yerlerde dahi geniş ölçüde ziraatı yapıldı. Anadolu'nun sulamaya müsait hemen her bölgesinde yetiştirildiği gibi özellikle Rumeli'nin fethinden sonra buralarda büyük çeltik ziraat sahaları açıldı. Yetiştirilmesi, hasadı zor olduğundan ve sürekli suya ihtiyaç gösterdiğinden pirinç çok değerli bir mahsul özelliği taşıymaktaydı. Bu yüzden üretimi teşvik için devlet bir işletme düzeni ve özel bir organizasyon meydana getirmişti. Çeltik ziraatının yapıldığı yerler su kaynağına yakın, başka bir mahsulün ekilmediği boş toprak parçalarıydı ve buralara su kanalları (Osmanlı terminolojisinde "nehr-i çeltük") yönlendirilerek ziraata elverişli hale getirilirdi. Genellikle büyük haslara (padişah, şehzade, hânedan mensupları, yüksek devlet görevlileri) ait yerlerde veya vakıf-mülk topraklarda geniş ölçüde ekimi yapılır ve buralar mukâtaa* yoluyla kiraya verilerek veya ortaklık statüsü ile işletilirdi. Her mukâtaanın başında bir çeltik emini yer alır, özel vergi muafiyeti sağlanmış olup ziraatla uğraşan "çeltükçü reâyâ", kanalları temizleyen ve artan "çeltük kürekçileri" onun idaresi altında bulunurlardı. Çeltikçilik babadan oğula intikal eden dâimî bir statüyü ve bunların başında bir çeltikçi reisi vardı. Meselâ Manisa yöresinde "enhâr-ı hâssa" emini Süleyman Bey'in idaresinde padişah haslarına dahil beş çeltik ekim sahası bulunuyor ve her bir ekim sahasında birer reis ve kürekçiler yer alıyordu. Ancak çeltik ziraatı çoğu yerde süreklilik göstermiyordu. Batı Anadolu bölgesinde su yetersizliği yüzünden on veya on beş yıl gibi uzun aralıklarla ekilen yerler bile mevcuttu. Bu bölgede bazan yağmur veya sel sularının biriktiği arazilerde de çeltik ziraatı yapılıyordu.